

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1.แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาการวิเคราะห์ศักยภาพองค์กรการเงินชุมชนบ้านดงเจริญชัย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

2.1.1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรการเงินชุมชน

2.1.2. แนวคิดเกี่ยวกับการวัดศักยภาพกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของกรมการพัฒนาชุมชน

2.1.1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรการเงินชุมชน

1. ความหมายขององค์กรการเงินชุมชน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้ความหมายขององค์กรและสถาบันว่า องค์กรหมายถึงบุคคล หรือคณะบุคคลที่ประกอบกันขึ้นเป็นหน่วยงานเดียวกันเพื่อดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายหรือในตราสาร สถาบันคือ สิ่งซึ่งคนในสวนรวม คือ สังคมจัดตั้งให้มีขึ้นเพราะเห็นประโยชน์ว่ามีความต้องการและจำเป็นแก่วิถีชีวิตของตน เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองและสถาบันการเงิน เป็นต้น

องค์กรชุมชน คือ การจัดรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มีลักษณะเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่สืบทอดชีวิตของชุมชน ทั้งด้านกายภาพ ด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นองค์กรชุมชนก็คือสถาบันหนึ่งของชุมชน โดยเกิดจากกลุ่มบุคคลในชุมชนที่รวมตัวกันโดยสมัครใจอย่างมีแบบแผน และองค์กรจะดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีศักยภาพในองค์กร ซึ่งต้องสามารถปรับเปลี่ยนตามเหตุการณ์ที่แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาเพื่อตอบสนองความต้องการใหม่ๆของคนในชุมชนได้ โดยเฉพาะองค์กรการเงินชุมชน ซึ่งถือเป็นสถาบันการเงิน

ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องด้วยคนในชุมชนล้วนต้องการแหล่งเงินทุน เพื่อนำไปประกอบอาชีพ และองค์กรการเงินชุมชนก็เป็นสิ่งที่พึงให้แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

องค์กรการเงินชุมชน(Micro Finance) เป็นระบบการให้บริการทางการเงินสำหรับคนจนที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินของธนาคารพาณิชย์ทั่วไปได้ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ มีรายได้น้อยนับว่าเป็นโครงการทางการเงินที่ดีและเหมาะสมกับประเทศไทย (Community Based Financial Services) หมายถึง บริการทางการเงินสำหรับคนในชุมชนต่างๆ โดยมีหลักการรวมเงิน รวมทุนบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองและการบริหารจัดการตามกรอบภูมิปัญญาชาวบ้าน

2. ประเภทขององค์กรการเงินชุมชน

องค์กรการเงินชุมชนเป็นอีกทางเลือกสำคัญในการเป็นที่พึ่งทางด้านเศรษฐกิจของคนในชุมชน (สุวนิจ พิทักษ์ชาติ, 2547:10) ในปัจจุบันองค์กรการเงินชุมชนได้รับการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในชุมชนโดยยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนานำไปสู่การสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน โดยมีกลไกสร้างให้ประชาชนใช้ปัญญาและดึงศักยภาพของคนในชุมชนรวมกันสร้างองค์กรการเงินชุมชนของตัวเอง เพื่อให้องค์กรการเงินชุมชนเป็นแหล่งทุนหมุนเวียนในการลงทุน สร้างอาชีพเสริมให้แก่คนในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในระดับชุมชน องค์กรการเงินชุมชนสามารถแบ่งประเภทได้ ดังนี้

2.1. องค์กรการเงินที่เกิดจากการระดมทุนของสมาชิก ได้แก่กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน ซึ่งเงินทุนในการดำเนินการได้จากการระดมทุนของสมาชิก เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีการระดมทุนเป็นรายเดือน

2.2. องค์กรการเงินที่เกิดจากการสนับสนุนเงินทุนจากรัฐ หรือหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น

การเงินระดับฐานราก จะเน้นการส่งเสริมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรการเงินฐานราก เน้นการให้ความช่วยเหลือแก่คนในชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม ประเพณี และความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ชูกรรมหลักของการเงินระดับฐานราก คือการรับฝาก

เงิน การให้สินเชื่อ การจัดสวัสดิการชุมชน ประเภทของเงินระดับฐานราก แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1)กลุ่มกึ่งในระบบ ประกอบด้วย สหกรณ์ กองทุนหมู่บ้าน 2)กลุ่มพึ่งตนเองประกอบด้วย กลุ่มออมทรัพย์ เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญ คือ การพัฒนาคนและส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กร และระบบการเงินระดับฐานราก การบูรณาการการทำงานภาครัฐ ภาคี เพื่อส่งเสริมการพัฒนาองค์กร และพัฒนาระบบการเงินระดับฐานราก เสริมสร้างเครือข่ายการจัดการและขยายผล

2.1.2. แนวคิดเกี่ยวกับการวัดศักยภาพกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของกรมการพัฒนาชุมชน

การวัดศักยภาพกลุ่มออมทรัพย์ตามเกณฑ์ของกรมการพัฒนาชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 4 ปัจจัย ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ประกอบด้วย การได้มาของคณะกรรมการ บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการ การประชุมคณะกรรมการ สักส่วนสมาชิกกับจำนวนประชาชน การส่งเงินสัจจะสะสม การส่งคืนเงินกู้ การเพิ่มวงเงินสัจจะสะสมในแต่ละปี ระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม การปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ สถานที่ทำการกลุ่ม แผนการดำเนินธุรกิจ/แผนดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของสมาชิก การประชุมใหญ่สามัญประจำปี ทะเบียนข้อมูลของกลุ่ม และ การเชื่อมเงินทุน/ทรัพยากร

2. ปัจจัยด้านการบริหารเงินทุนและทรัพยากรประกอบด้วย การจัดทำเอกสารหลักฐานทางการเงิน การจัดทำบัญชี การฝากเงินกับสถาบันการเงิน การรายงานสถานะทางการเงิน การตรวจสอบบัญชีและหลักฐานการเงิน การนำเงินทุนไปลงทุน และผลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

3. ปัจจัยด้านการพัฒนาขีดความสามารถขององค์กร ประกอบด้วย การเข้ารับการอบรม/สัมมนา/ดูงาน การแลกเปลี่ยนแนวคิดหลักการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม การจัดฝึกอบรมศึกษาดูงาน จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมการรวมกลุ่ม และการพัฒนาขีดความสามารถของกลุ่ม

4. ปัจจัยด้านผลประโยชน์ต่อสมาชิกและชุมชน ประกอบด้วย การจัดสรรผลกำไร การจัดสวัสดิการแก่สมาชิกและชุมชน ความทั่วถึงของการจัดสวัสดิการ

2.2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พงษ์สันต์ คุ่มสอาด (2542) ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยภายในและภายนอกองค์กรการเงินชุมชน และศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน โดยเลือกทำการศึกษาใน 4 เขตชุมชน ได้แก่ ชุมชนพระโขนง ชุมชนสวนหลวง ชุมชนบางคอแหลม และชุมชนคลองเตย-วัฒนา โดยทำการสอบถามกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 เขต จำนวน 184 ราย จากการศึกษาปัจจัยภายในที่มีประสิทธิภาพต่อการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชนของผู้นำองค์กรประกอบด้วย 3 ปัจจัยได้แก่ ปัจจัยด้านสมาชิก ปัจจัยด้านคณะกรรมการและปัจจัยด้านการบริหารจัดการ (1) ปัจจัยด้านสมาชิกกล่าวคือ สมาชิกมีความเข้าใจวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของกลุ่มออมทรัพย์ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และรู้โครงสร้างของคณะกรรมการและระเบียบของกลุ่มออมทรัพย์ (2) ปัจจัยด้านคณะกรรมการกล่าวคือ คณะกรรมการมีความรู้ความสามารถในการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ สามารถติดตามการออม การชำระเงินกู้ของสมาชิกเป็นประจำทุกเดือน และมีการถ่ายทอดความรู้ ข่าวสารให้สมาชิกอย่างทั่วถึง (3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกล่าวคือ มีการกำหนดโครงสร้างคณะกรรมการและมีกฎระเบียบเป็นที่ยอมรับของสมาชิก คณะกรรมการมีการแบ่งสายงานที่ชัดเจน มีการกระจายงานให้คณะกรรมการได้ทำงานทุกคน สมาชิกให้การยอมรับในกฎระเบียบของกลุ่มและปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม

ปัจจัยภายนอกองค์กรการเงินชุมชน ประกอบด้วย การมีหน่วยงานส่งเสริมจากภายนอกให้ มีกิจกรรมหรือพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ และการสนับสนุนของเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชน 1) การมีหน่วยงานส่งเสริมจากภายนอกให้ มีกิจกรรมหรือพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ โดยได้รับการส่งเสริมการเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานภายนอก เข้าร่วมศึกษาดูงานและร่วมอบรมกับหน่วยงานที่ส่งเสริม 2) การได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชน โดยได้รับประโยชน์จากเครือข่ายองค์กรชุมชนในการให้การช่วยเหลือและประสานงานกันระหว่างกลุ่มให้ดีขึ้น สามารถตรวจสอบความถูกต้องในการทำงานของกลุ่มได้ เข้าใจวัตถุประสงค์ของเครือข่ายองค์กรชุมชนว่าเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนเป็นแหล่งให้ข้อมูลข่าวสารและทำให้กลุ่มพัฒนาไปได้

ศาสตราจารย์ (2546) ทำการศึกษาโครงสร้าง พฤติกรรม และผลการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนในภาคเหนือของประเทศ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเครดิตยูเนียน และกลุ่มออมทรัพย์ ผลการศึกษา พบว่า 1)กลุ่มสหกรณ์ ด้าน โครงสร้างองค์กรการเงินมีส่วนของทุนดำเนินการและจำนวนสมาชิกขององค์กรการเงินชุมชนในภาคเหนือมากที่สุด ด้านพฤติกรรมองค์กรการเงินของกลุ่มสหกรณ์ คือต้องการช่วยเหลือคนในชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการรับฝากเงิน ให้สินเชื่อ และรวบรวมผลผลิตของสมาชิกเพื่อจำหน่าย ผลการดำเนินงานของกลุ่มสหกรณ์มีประสิทธิภาพในการบริหารและดำเนินงานมากที่สุด โดยมีผลตอบแทนจากการลงทุนสูงและมีสภาพคล่องอยู่ในเกณฑ์ที่ดี 2)กลุ่มออมทรัพย์ ด้าน โครงสร้างองค์กรการเงินมีส่วนของทุนดำเนินการและจำนวนสมาชิกขององค์กรการเงินชุมชนในภาคเหนือรองลงมา จากกลุ่มสหกรณ์ ด้านพฤติกรรมองค์กรการเงินของกลุ่มออมทรัพย์ คือกลุ่มให้สมาชิกออมทรัพย์ และให้สมาชิกกู้ยืมเงินเท่านั้น ด้านผลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์มีประสิทธิภาพในการบริหารและดำเนินงานต่ำสุด โดยมีสัดส่วนก่อนนี้มากเมื่อเทียบกับสินทรัพย์ที่มีอยู่น้อย 3)กลุ่มเครดิตยูเนียน ด้าน โครงสร้างองค์กรการเงิน มีส่วนของทุนดำเนินการและจำนวนสมาชิกขององค์กรการเงินชุมชนในภาคเหนือที่น้อยที่สุด ด้านพฤติกรรมองค์กรการเงินของกลุ่มเครดิตยูเนียนมีกิจกรรมหลักๆคือ การรับฝากเงิน และการให้กู้ยืมเงินแก่สมาชิก ด้านผลการดำเนินงานของกลุ่มเครดิตยูเนียนมีประสิทธิภาพในการบริหารและดำเนินงานรองลงมาจากกลุ่มสหกรณ์

ศวนิจ พิทักษ์ชาติ (2547) ทำการศึกษาปัจจัยด้านสมาชิกที่มีผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชน อำเภอป่าหิรัญรังค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยทำการสอบถามสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่มีศักยภาพดี (39 องค์กร) จำนวน 370 คน ผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชนพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชน โดยเพศหญิงมีบทบาทมากกว่าเพศชาย ปัจจัยด้านอายุของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนพบว่า ผู้ที่มีอายุมากจะมีประสบการณ์มาก และมีความพร้อมในการระดมทุน มากกว่าสมาชิกที่มีอายุน้อย การได้รับผลประโยชน์และการร่วมติดตามประเมินผลเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชน และปัจจัยการได้รับการสนับสนุน เช่น การได้รับการฝึกอบรม ได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ทำให้องค์กรการเงินมี

ความเข้มแข็ง การศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชน พบว่า ด้านการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน ขาดการกระจายหน้าที่ กระจายความรับผิดชอบของ คณะกรรมการ การบริหารจัดการขาดความครอบคลุมและขาดการเชื่อมโยงของกิจกรรมในด้าน ต่างๆ คณะกรรมการใช้หลักประชาธิปไตยในการบริหารจัดการค่อนข้างน้อย คณะกรรมการขาด ความรู้ ความชำนาญในการบริหารจัดการ ในข้อถกเถียงข้อบังคับแนวทางการดำเนินงานยังไม่ ชัดเจน บทบาทหน้าที่และมุ่งหวังประโยชน์ส่วนตน ไม่เคารพกฎระเบียบ ข้อบังคับ สำหรับเงินทุน ในการดำเนินงาน มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก ขาดการระดมทุนเพิ่ม จาก ภายในและนอกองค์กร หน่วยงานภายนอกโดยเฉพาะหน่วยราชการขาดความต่อเนื่องในการ สนับสนุน องค์กรการเงินชุมชนที่เข้มแข็งจะเป็นกลไกสำคัญของการนำชุมชนไปสู่การพึ่งพา ตนเองทางเศรษฐกิจ

ศยมพร ผลสนอง (2550) ทำการศึกษาความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชนในจังหวัด มหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ องค์กรการเงินชุมชนจำนวน 356 องค์กร ผลการวิจัยพบว่า องค์กรการเงินชุมชนที่มีความเข้มแข็งอยู่ในระดับสูงมีเพียงร้อยละ 22.8 ขององค์กรการเงินชุมชน ทั้งหมด ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชน คือ ปัจจัยวัฒนธรรมองค์กร ได้แก่ ด้านการเรียนรู้ในกิจกรรมการดำเนินงานสร้างบรรยากาศในองค์กรให้เป็นแบบครอบครัวที่ มีความอบอุ่น และสร้างธรรมเนียมปฏิบัติให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการพัฒนางานต่างๆที่มีคุณค่าใน ชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น ภาวะผู้นำของคณะกรรมการองค์กรเป็นปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อความ เข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชน คณะกรรมการขององค์กรถือเป็นตัวขับเคลื่อนในความสำเร็จใน องค์กร การมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชน ส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกเพิ่มเงินออมให้มากขึ้น เพื่อให้สมาชิกมีเงินเก็บไว้ใช้จ่ายในเวลาที่เขา ดแคลน สมาชิกอาจมีข้อเสนอแนะใหม่ๆและหลากหลายช่วยให้องค์กรมีความเข้มแข็งเพิ่มด้วย

อัมพร มาแสวง (2551) ทำการศึกษาการวิเคราะห์ศักยภาพของโครงการกองทุนหมู่บ้านใน จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาครั้งนี้ได้รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีศักยภาพในระดับดีคือ กองทุนหมู่บ้านในอำเภอสารภี จำนวน 5 หมู่บ้าน เปรียบเทียบกับกองทุนที่มีศักยภาพในระดับปาน กลางคือ กองทุนหมู่บ้านในอำเภอดอยสะเก็ด จำนวน 7 หมู่บ้าน ข้อมูลที่ได้ประกอบด้วยข้อมูลจาก

คณะกรรมการทั้ง 12 กองทุนและจากสมาชิกกองทุน จำนวน 57 คน ผลการศึกษาโครงสร้างและผลการดำเนินงานพบว่า กองทุนหมู่บ้านในอำเภอสารภี มีผู้ที่ทำหน้าที่ประธานอายุระหว่าง 41-60 ปี มีการศึกษาระดับประถมศึกษาประกอบอาชีพเกษตรกร การบริหารจัดการกองทุนประกอบด้วย มีการออมทรัพย์ในรูปสัจจะออมทรัพย์ มีการจัดการที่ดีในการให้กู้เงินและชำระคืน มีการจัดสรรผลกำไรไปในด้านดำเนินงานกองทุน ผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านในอำเภอสารภี ในปี พ.ศ. 2549 พบว่า มีสมาชิกเฉลี่ย 186 คน ปล่อยเงินกู้เฉลี่ย 75 คน สมาชิกส่วนใหญ่นำเงินกู้ไปใช้เพื่อการเกษตรและปศุสัตว์ และไม่มีปัญหาเรื่องการชำระเงินคืน ส่วนกองทุนหมู่บ้านในอำเภอดอยสะเก็ดพบว่า ประธานเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปี รวมอยู่ด้วยส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตร รับจ้างและลูกจ้างทั่วไป ค้าขาย การบริหารจัดการกองทุนประกอบด้วย มีการออมทรัพย์ในรูปสัจจะออมทรัพย์ การจัดการด้านการให้กู้ยืมและการชำระเงินคืนมีประสิทธิภาพน้อยกว่ากองทุนหมู่บ้านในอำเภอสารภี ผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านในอำเภอดอยสะเก็ดในปีพ.ศ.2549 พบว่า มีสมาชิกเฉลี่ย 107 คน ปล่อยเงินกู้เฉลี่ย 73 คน สมาชิกส่วนใหญ่นำเงินกู้ไปใช้เพื่อการเกษตรและปศุสัตว์ และไม่มีปัญหาเรื่องการชำระเงินคืน

การเปรียบเทียบศักยภาพการดำเนินงานในปัจจุบันด้านโครงสร้าง ด้านคณะกรรมการ ด้านสมาชิก และการดำเนินงานพบว่า กองทุนหมู่บ้านในอำเภอสารภี มีศักยภาพดีกว่ากองทุนหมู่บ้านในอำเภอดอยสะเก็ดทุกด้าน การประเมินความคิดเห็นของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านในอำเภอสารภี พบว่า ความคิดเห็นของสมาชิกอยู่ในระดับที่มากกว่ากองทุนหมู่บ้านในอำเภอดอยสะเก็ด ในด้านการทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น นั่นนอกระบบลด และมีความคุ้มค่าที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน